

E. Borchardi commentatio de Aeschyli Choephororum parodo.

Quum ante hos fere viginti annos Carolum Lachmannum, ingenio illum acuto iudicioque subtili eminentem virum, de Agamemnone audirem Aeschyleo disserentem, omnium expectatio conversa erat in Godofredum Hermannum: qui, quantum praestitisset in Aeschylo emendando et explicando, illis, quascunque hac de re scripsit, commentationibus ita iam significaverat, ut totius a se edendi poëtae summum excitaret desiderium. Atque ex quo egregium illud viri ingeniosissimi opus editum est Mauricii Hauptii pia et diligenti cura, multorum studia in eundem illum collata sunt poëtam. Me vero, quum constituissem Choephororum tractare parodum, non tam nova preferendi excitavit cupiditas, quam Aeschyleis, quae extant, subsidiis ita utendi voluntas, ut quam rectissime ipse summi poëtae carmen intelligerem. Ita factum est, ut, si acquiescendum fuerit in aliorum sententia, libenter assentirer, si non, vel a summorum virorum auctoritate non dubitarem recedere.

Ac scena quidem illius fabulae, quae inscribitur Choephoris, eadem est, quae in Agamemnone, nisi quod ipsius regis sepulcrum est additum, quod non cum Muellero (Z. f. A. W. 1838. p. 27.) in orchestra, sed cum Hermanno (Opusc. VII. p. 56. cf. edit. vol. II. p. 653.) in proscenio videtur collocandum. Quem ad tumulum Orestes Pylade comite aggressus Mercuriumque utpote et ipsum inferorum deum precatus, ut in ulciscendo patre sibi opituletur, cincinnum tanquam sacrificium patri oblatum deponit; postquam vero Electram sororem mulieresque servas conspexit ex aedibus egredientes atque inferias Agamemnoni laturas, recedit cum Pylade, ut, quid illae facturae sint, ipse observet. Atque hic quidem est fabulae prologus (v. 1 — 21.).

Quem sequitur primum totius chori carmen, quae parodus dicitur (v. 22 — 73.): de qua uberius nobis est explicandum. Atque chorus quidem est ancillarum domus regiae, quumque extrema parodi verba (v. 66 sqq.) eas ostendant ex patria urbe in servitutem redactas esse, ea ipsa suadere videntur, ut statuamus easdem illas fuisse mulieres Troicas, quae in Agamemnone fabula (v. 995.) una cum Cassandra

in regis domum ductae narrantur. At non constare chorum e captivis Troianis colligit e quibusdam rebus Henricus Weil, novissimus fabulae editor: qui, etsi recte illud monuit, nullo modo a poeta patriam mulierum significari, tamen iusto subtilius addit, chorum, si e captivis Troianis esset compositus, fuisse commemoratum Cassandrae mortem et testaturum virginis regiae vaticinia rata esse; de his vero altum esse silentium. Quae quoniam sententia ipsa incertissima est, equidem malim chorum esse mulierum Troicarum. Profitentur igitur illae, ad inferias Agamemnonis comitandas ab ipsa Clytaemnestra se missas esse, quae exterrita sit somnio deorum manium iram significante. Hanc vero oblatam manibus gratiam fore irritam, nam nullo modo caedem expiari posse. Qua ipsa caede tanquam tenebris aedes esse obvolutas; maiestatem regiam populique reverentiam extinctam; timorem adesse, etiamsi illi, Clytaemnestra et Aegisthus, unice felicitatem curent. Imminere autem omnibus iustitiae divinae discrimen, cito quidem iis, qui in luce versentur; aliorum fortunam in crepusculo manere, alios aeterna nocte teneri. Caedem vero nullo modo evanescere, sed manere; auctorem eius, quum nequaquam eam abluere studeat, poenae esse obnoxium.

Postremo suam ipsarum miseram condicionem conqueruntur mulieres, utpote servae dominorum arbitrio subiectae; quorum quamvis impie facta probare cogantur, tamen occulte se lugere domini mortem profitentur.

Hoc fere est parodi argumentum: quod quomodo expresserit poeta singulae inter se coniunxerit sententias, tum demum elucebit, quum de singulis verbis accuratius quaesiverimus. Ad quod nunc aggredimur, initio profitentes, post accuratam Dindorfii expositionem nemini dubium esse posse, quin in Choephoris quidem unius codicis Medicei auctoritas observanda sit, ita tamen, ut etiam scholiorum, quae illi codici adscripta sunt, ratio quidem, sed cauta habeatur.

Ac prima quidem stropha v. 22 — 30. (tribus enim ex strophis atque antistrophis et ex epodo parodus constat) sic legitur in codice Mediceo:

v. 22. *λαλτὸς ἐκ δόμων ἔβη*
χοὰς πρότυπος δῆξχειρι συνκῦπτωι.
πρέπει παρηγῆς φοινισσαμυγμοῖς
v. 25. *δνυχος ἄλοκι νεοτόμω.*
δν αἰῶνος διοιγμοῖσι βόσκειται κέαρ.
λινοφθόροι δ' ὑφασμάτων
λακίδες ἐγλαδον ὑπ' ἄλγεσι
πρόστέλνοι στολμοὶ πέλων ἀγελίστοις

v. 30. *ξυμοφοαῖς πεπληγμένων.*

In his, si et sententiae et metri rationem habemus, pauca quaedam corrigenda sunt. v. 22. scribendum est *ἔβην*, quum de se loquatur chorus neque *λαλτὸς* substantivum sit (id quod Klausenus voluit), sed adiectivum. Neque opus est cum

πνέων ἄωρόνυκτιον ἀμβόαμα
 μυχόθεν ἔλαχε (supra adscripto ἔλαχε) περὶ φόβου,

35. γυναικίσιςιν ἐν δώμασιν βαρὺς πιτνῶν.

Quorum versuum sententia in universum quidem aperta est; dicit enim chorus, Clytaemnestram somnio quodam exterritam media nocte prae metu clamorem edidisse. In singulis vero verbis quaedam difficultates insunt.

Ac primus quidem versus, quum esse debeat dimeter iambicus, non respondet versui strophico *ιαλιὸς ἐκ δόμων ἔβην*. Itaque Lachmannus (de chor. system. p. 49.) γὰρ in δὲ mutato scripsit *τορὸς δὲ Φοῖβος ὄρθόθριξ*, idemque postea Muellerus, cum vellet dictum esse illud *Φοῖβος* omnino de arte vaticinandi deque ipso vaticinio, quo regina percellitur. Quod iure Hermannus (opusc. VII., 51.) reiecit, id quoque quaerens, qua ratione hic Phoebus *ὄρθόθριξ* dici potuerit. Praeterea quum non de interpretatione somnii, sed de ipso somnio sermo sit, vix possit Phoebus dici somnia mittere. Neque lucratur quidquam recepto Turnebi *φόβος* (quod scholiastes legisse videtur), verbis sic transpositis: *τορὸς γὰρ ὄρθόθριξ φόβος*. Nam etsi quidam *φόβος-ἔλαχε περὶ φόβου* explicare conatus est, duplicem in voce *φόβος* uno eodemque loco statuens notionem, tamen haec explicandi ratio admodum contorta est. Neque felicior mihi videtur Schuetzii et Bothii correctio *περὶ φόβου*, ut sit: timor ob caedem regis graviter irruens; nam illud *περὶ φόβου* eo magis languet, quod *τοῖς κτανούσι* v. 38. sequitur. Itaque quum inter *Φοῖβον* et *φόβον* dubii versemur, probanda mihi videtur Hermanni coniectura *τορὸς δὲ φοῖτος ὄρθόθριξ*, *φοῖτος* vero est rabies, consternatio, quae, quum ipso somnio excitetur, metum efficit et clamorem istum.

Ac primum quidem *φοῖτος* ille dicitur *τορὸς*, perspicuus, clarus (schol. *σαφής*), quia clamore illo aperte se prodidit; itaque *τορὸς* cum verbo *ἔλαχε* arctius coniungendum est. Deinde *φοῖτος* apte appellatur *ὄρθόθριξ*, capillos erigens, ut schol. explicat *ὄρθοῦσθαι ποῖων τὰς τρίχας*. Idem dicitur *δόμων ὄνειρόμαντις*, quatenus e somniis aedibus praesagit, ad quod referendus est v. 917. *ἢ κάρτα μάντις ὄνξ ὄνειράτων φόβος*; somnium ipsum narratur v. 521. sqq.

Praeterea *κότον πνέων ἐξ ἕπνον* est ille *φοῖτος*; quam illa consternatio iram spirat, eam ex somno, h. e. somnio per somnum viso ducit; *κότος* vero referendum non est ad reginam, quae non irascitur, metuit tantum, sed est deorum manium ira, quam illa consternatio ex somno hausit ideoque spirat. — Ille igitur *φοῖτος* — *ἄωρόνυκτιον ἀμβόαμα ἔλαχε περὶ φόβου* clamorem prae metu edidit e penetralibus intempesta nocte; clamor ipse intempestivus est; nocti enim potius silentium convenit.

Postremo additur v. 35. *γυναικίσιςιν ἐν δώμασιν βαρὺς πιτνῶν*, ita enim scribendum est; aedes muliebres Clytaemnestram significant, neque cogitandum est de aedibus viro orbatis, ut scholiastes voluit, probante Dindorfio. Formam vero *πιτνῶν* praefero, etiamsi praesens *πνέων* antecedit; nam omnino dubitare licet de forma *πίτνω*; certe *ἕπνον* aoristus est.

Qui sequuntur versus 36—39., sic leguntur in cod. Med.:

κρίται τῶνδ' ὄνειράτων
 θεόθεν ἔλαχον ὑπέγγυοι
 μέμφεσθαι τοὺς γὰς νέρθεν περιθύμως
 τοῖς κτανοῦσι τ' ἐγκοτεῖν.

In quibus quae menda insunt κρίται pro κριταί, ἔλαχον pro ἔλακον - facile tolluntur; praeterea metri causa post κριταί additum est a Porsono τε, ab aliis δέ; posterius, si soni rationem habeas, praestat. Neque dubia est sententia: interpretes somniorum indicaverunt deorum manium iram. Qui h. l. κριταί, interpretes (cf. Aesch. Pers. 225.) dicuntur, iidem illi videntur vates esse, qui in Agamemnone fabula (v. 390.) memorantur. Vates nominantur θεόθεν ὑπέγγυοι, quatenus dii ipsi praedes eorum sunt fidemque tuentur. — Tota igitur antistropha sic scribenda est:

31. τορὸς δὲ φοῖτος ὄρθόθρηξ
 δόμων ὄνειρόμαντις ἐξ ὕπνου κότον
 πνέων ἀωρόννηκτον ἀμβόαμα
 μυχόθεν ἔλαχε περὶ φόβω,

35. γυναικίσιον ἐν δόμασιν βαρὺς πτηγών.
 κριταί δὲ τῶνδ' ὄνειράτων
 θεόθεν ἔλακον ὑπέγγυοι
 μέμφεσθαι τοὺς γὰς νέρθεν περιθύμως
 τοῖς κτανοῦσι τ' ἐγκοτεῖν.

„Clara vero rabies comas arrigens, per somnia aedibus praesaga, iram ex somno spirans, intempestivum noctu clamorem edidit prae timore, graviter ingressa aedes muliebres. Interpretes vero horum somniorum diis praedibus nuntiarunt manes valde iratos increpare et parricidis succensere.“ —

Restat, ut de metris pauca dicamus: quibus fere simplicibus Aeschylus usus est, ita quidem, ut in singulis strophis vix amplius duo vel tria metrorum genera adhiberet. Primae autem strophae numerus ab iambis incipiens, tum ad trochaeos conversus, deinde ad dactylorum gravitatem assurgens, trochaeis in fine positis sedatur.

De versu tertio iam supra dictum est. Quintum Hermannus (elem. doctr. m. p. 257.) dochmiacum esse voluit, praecedente antispasto, sequente diiambo; illa mihi, quam significavi, ratio simplicior esse videtur atque huic loco unice apta. —

Altera parodi stropa v. 40—48., correctis quinque locis codicis Medicei, sic constituenda est:

40. τοιάνδε χάριν ἀχάριτον [M. ἄχαριν] ἀπότροπον κακῶν,
 ἰὼ γαῖα γαῖα, [M. μαῖα] μομένα μ' ἄλλει [M. μομέν' ἀμλλεῖ]
 δύσθεος γυνά: φοβοῦμαι δ' ἔπος τόδ' ἐμβαλεῖν: [M. τόδε ἐκβάλλειν]
 τί γὰρ λύτρον [M. λυγρόν] πεσόντος αἵματος πέδω;
 ἰὼ πᾶνοιζυς ἐστία,

45. ἰὼ κατασκαφαῖ δόμων
 ἀνήλιοι βροτοστρυγεῖς
 δνόφοι καλύπτουσι δόμους
 δεσποτῶν θανάτοισιν.

„Talem verò gratiam ingratam, mala averruncantem, o terra, terra! — paratura mittit me mulier impia-vereor autem hanc vocem edere — ; quid enim placulum sanguinis in terram profusi? Heu prorsus infelix domus, heu aedium eversionses! Solis expertes, mortalibus invisae tenebrae domum obvolvunt ob dominorum caedes.“ Ipsae igitur inferiae nominantur gratia, offeruntur enim manibus, sed gratia ingrata, quod manibus gratae non sunt atque omnino irritae dicuntur; ἀχάριον vero cum Elmsleio scribendum est, ut cum versu antistrophae congruat; videtur enim poëta in his duobus versibus syllabarum et sonorum sectatus esse congruentiam.

Terra autem invocatur v. 41., ut malum avertat et cohibeat; omnino enim inferiarum et caedis notio cum terra coniuncta est cf. v. 60.; non igitur inanis h. l. est exclamatio. Pro μαῖα, quum parum gravitatis habeat ea allocutio, γαῖα legendum est. Verba φοβοῦμαι δ' ἔπος τόδ' ἐμβαλεῖν referenda non sunt ad ipsas preces, quas in ritu inferiarum chorus proferre vereatur, sed ad graviolem illam vocem δύσθεος γυνά, qua reginam notaverat. — V. 43. apta non existit sententia nisi recepta Scaligeri emendatione τί γὰρ λύτρον πεσόνητος αἵματος πέδω; quae confirmatur aliis locis, quibus eadem fere sententia pronuntiatur. (Choeph. 513. Agam. 981. Eumenid. 638.). Dindorfii correctionem πέδοι necessariam non existimo. Neque γάρ particula movere debebat Weilium, ut v. 40. scriberet τοιάνδε χάριν ἄχαριν ἀναπότροπον κακῶν; nam illud χάριν ἀχάριον sufficit, ut eo referatur τί γὰρ λύτρον;

Jam chorus, caedis illius memoria renovata, eo ducitur, ut vss. 44—48. totam Atridarum domum velut malorum tenebris obrutam dicat; tenebrae autem iisdem, quibus Orcus ipse, epithetis ornantur. cf. Sept. 836. Prom. 800. In plurali numero δεσποτῶν θανάτοισιν, quo unius Agamemnonis mors significatur, nulla est offensio. cf. Agam. 1540.

Antistrophae secundae (v. 49—57.), in qua pergit chorus in describenda misera aedium condicione, versus quatuor priores sic legendi sunt:

49. σέβας δ' ἄμαχον ἀδάματον [M. ἀδάμαντον] ἀπόλεμον τὸ πρὶν
 50. δι' ὧτων φρενός [M. φρένες] τε δαμίας περαῖνον
 νῦν ἀφίσταται φοβεῖται δέ τις τὸ δεῦνχεῖν,
 τόδ' ἐν βροτοῖς θεός τε καὶ θεοῦ πλέον.

„Maiestas autem invicta, indomita, inexpugnabilis antea in auribus animisque civium versata nunc abest. Metuit autem aliquis. Felicitas vero mortalibus dea est et plaris quam dea.“ Ad depingendam regis maiestatem cumulata sunt epitheta v. 49. simili modo, ut Pers. 855. Fama regis civium aures implet, unde in animis eorum admiratio et reverentia critur. Haud raro ὦτα et φρῆν coniunguntur

cf. Choeph. 444. Sept. 25. — Quae sequuntur verba v. 51. *φοβῆται δέ τις*, referenda non sunt ad Clytaemnestrae metum, sed in universum dicta: populi reverentia in metum commutata est. Etsi tyranni unice felicitatis speciem curant, tamen iustitiae vindicta iis imminet. Illa igitur sententia *τὸ δ' εὐτυχεῖν* cett. transitum parat ad ea, quae sequuntur. — Quod voluerunt Stanleius et Bambergerus *φοβῆται δέ τις*; ut sit: nemo timet dominos, qui nunc sunt —, id toti sententiae minus convenit. Neque opus est cum Roszbachio verba sic accipere: *φοβῆται δέ τις τὸ δ' εὐτυχεῖν τὸ δ' ἐν* — „cives timent *τὴνδε τὴν εὐτυχίαν*, qua Clytaemnestram et Aegisthum florentes vident. Eius felicitatis tantus est inter mortales honor, ut dei instar sit vel etiam majus.“ Sane insignis quaedam existit verborum concinnitas cum versu strophico: 43. *φοβοῦμαι δ' ἔπος τὸ δ' ἐμβαλεῖν*. Mihi vero *φοβῆται δέ τις* absolute dictum ad metum significandum magis placet. Praeterea generalis illa de felicitate sententia gravior existit, si *τὸ δ' εὐτυχεῖν* initio ponitur. Jam sequuntur quinque posteriores antistrophae versus, qui ita leguntur in cod. Med.:

53. *ῥοπή δ' ἐπισκοπεῖ δίνας*
ταχεῖα τοῖς μὲν ἐν φάει
τὸ δ' ἐν μεταίχμιφ σκότου
μένει χρονίζοντ' ἀττηχῆ
τοῖς δ' ἄκρατος ἔχει νύξ.

Nolo hoc loco diversissimas virorum doctorum coniecturas (Odofr. Muellerus de his versibus disputavit in Zimmerm. ann. 1836. p. 22.) et interpretationes memorare, sed subsisto in verbis ipsis, quae, comparata cum scholiastae explicatione, sic mihi videntur scribenda:

53. *ῥοπή δ' ἐπισκοπεῖ δίνας*
ταχεῖα τοῖς μὲν ἐν φάει
τὰ δ' ἐν μεταίχμιφ σκότου
βρῦει χρονίζοντ' ἀττηχῆ
τοῖς δ' ἄκρατος ἔχει νύξ.

„Conversio autem iustitiae subita respicit eos, qui in luce sunt; quae vero in crepusculo sunt, ea tardata scitent infelicia; alios vero infinita nox tenet.“ Ac prima quidem specie haec esse videtur sententia: vindictam divinam serius citius punire; celeritatem luce significari, tarditatem crepusculo, serum tempus nocte. Sed efficacior existit sententia, si chorus cogitatur rerum domesticarum maiorem habere rationem, ita quidem, ut prioribus duobus versibus Clytaemnestram significet et Aegisthum, qui in regno rebusque secundis versantur; mediis duobus Orestem, qui quamvis exil, tamen extinctus non est; versu ultimo Agamemnonem, qui morte tenetur. Aptum est, quod chorus de Oreste cogitat; nam ita simul spes quaedam indicatur fore, ut Orestes aliquando patrem ulciscatur. Quod scribendum duxi v. 56. *βρῦει χρονίζοντ' ἀττηχῆ*, prope accedit ad Hermanni *μένει χρονίζοντ' ἀττηχῆ*; equi-

dem malim vocem μένει glossema habere illius χρονίζοντι, quam putare βρύνει irrep-
pisse e versu 61.

Quod ad metrum attinet, altera stropha et ipsa ex iambis potissimum et
trochaeis constat invicem se excipientibus; sub finem vero Glyconeo fit incitator,
Pherecrateo sedatur.

In primo versu Hermannus olim dochmios inesse voluit, sed dochmii tum
fere adhibentur, quum incitatore motu animus fertur. Idem (elem. doctr. p. 258.)
et versum secundum maluit ex dochmio atque iambis constare, quam ex iambo et
ordine trochaico; mihi posterius verum videtur. Versum octavum antistrophae quum
Muellerus scribendum putaret μένει χρονίζον τ' ἄχη βρύνει, versum strophae mendo-
sum censuit; is vero haud dubie sanus est.

Stropha tertia (v. 58—61.), in qua inest sententia, caedem extingui nun-
quam posse eiusque auctorem poena gravissima affici, ita constituenda est:

58. δὲ αἵματ' ἐκποθένθ' ὑπὸ χθονὸς τροφῶ [M. ἐκποθεν]
τίτας φόνος πέπηγεν οὐ διαρρύδαν [M. διαρρυδᾶν]
διαλγῆς δ' ἅτα διαφέρει [διασπαράσσει in M. supra adscriptum]
τὸν αἴτιον παναρκέτας νόσον βρύνει. [M. παναρκέτας.]

„Ob sanguinem ab alma tellure epotum cruor constitit, non diffuens. Prae-
gravis vero noxa eo perfert auctorem, ut praepotente morbo scateat.“

Tota haec sententia, quae simili ratione expressa invenitur in Aesch. Sept.
715., ex populari quadam videtur superstitione dicta esse, qua putabant maculam
sanguinis in caede profusi manere semper neque posse elui; τίτας autem appellatur
φόνος, quatenus sanguis effusus ipse ultionem postulat. In plurali αἵματα nihil offen-
sionis inesse docent loci similes Eumen. 252. Choeph. 281. Agam. 1253. — Tellus
τροφός dicitur solemniter epitheto, ut Sept. 16. γῆ τε μητρὶ, φιλιότη τροφῶ. — Illud
διασπαράσσει v. 60. glossema esse et metrum docet et scholiastes, qui voci διαφέρει
id vocabulum addidit. In verbo autem διαφέρει hoc loco inesse non potest discer-
pendi notio; mira esset sententia: discerpit auctorem, ut morbo scateat. Neque
cum Hermannus interpretatur: „graviter dolitura noxa differt auctorem (i. e. differt
auctori poenam), ut satietate malorum abundet“, sed potius: perfert, eo deducit, ut
morbo scateat. — Quum in cod. Med. post v. 61. librarii errore repetatur versus
ille 57.: τοὺς δ' ἄκρατος ἔχει νύξ, id simul argumento est, e v. 56. vocem βρύνει
eiiciendum non esse, id quod Hermannus censuit. v. 60. Weilius pro διαλγῆς edidit
αἰανῆς, ingeniose quidem, ita tamen, ut mihi videatur nimium tribuisse scholiastae
adseribenti ἢ διαιωνίζουσα ἄτη. Idem statuendum est de eiusdem coniectura v. 57.
αἴσιτος pro ἄκρατος.

Antistropha tertia v. 62—65. in cod. Med. sic legitur:

62. Οἴγοντι δ' οὔτι νυμφικῶν ἐδωλίον
ἄκος πόροι τε πάντες ἐκ μιᾶς ὁδοῦ

βαίνοντες τὸν χαιρομυσῆ φόνον
καθαίροντες ἰούσαν ἄτην.

Quorum verborum sententia, a scholiasta recte expressa, haec est: ut virginitas violata nunquam potest restitui, ita et caedes nullis ablui fluviiis. Pro οἶγοντι v. 62. recipienda est Scaligeri *θιγόντι*, non tam metri causa, (id quod Hermannus fecit contendens versum debere ex meris iambis constare), — nam in anaerusi syllaba longa non offendimur, — quam quod *θιγῆν* elegantior est ea de re locutio. — In iis, quae sequuntur, quum haec fere inesse debeat sententia: „etiamsi omnes fluvii in unum coirent, tamen non abluerent caedem“, molesta sunt duo participia, absente verbo finito. Deinde *ἰούσαν ἄτην* et sententiae repugnat — quamquam scholiastes aliique explicare studuerunt — et metro; versus enim esse debet trimeter. Utrique rei occurrimus recepto Scaligeri *ἔλουσαν μάτην*, adiecta tamen particula ἄν, quae quam facile omitti potuerit a librario, in aperto est. Eandem rationem Weilius probavit, nisi quod ἄτην cum Dindorfio edidit. Praeterea molestum illud participium *καθαίροντες* optime tollitur Hermanni *καθαρόσις*; quamquam quod addit *ἴοιεν ἄν μάτην*, etsi et metro et sententiae egregie convenit, longius a codice recedit. Pro *βαίνοντες* autem probo Bambergeri *προβαίνοντες*; Lachmannus de chor. syst. p. 49. *διαίνοντες* coniecit. Antistropha igitur tertia sic scribenda est:

62. *θιγόντι δ' οὔτι νυμφικῶν ἑδωλίων*
ἄκος, πόροι τε πάντες ἐκ μιᾶς ὁδοῦ
προβαίνοντες τὸν χαιρομυσῆ
φόνον καθαρόσις ἔλουσαν ἄν μάτην.

„Virginales autem sedes qui tetigit, nullum est remedium, omnesque rivi ex una via procedentes caedem manus pollutentem frustra abluerent.“ Dubium non videtur esse, quin *πόροι* sint fluvii intelligendi, non, sensu translato, rationes caedis expiandae; totusque locus dictus esse videtur ex more veterum, qui in lustrationibus utebantur fluviiis ex eodem fonte promanantibus. Neque cum Lachmanno de chor. syst. p. 50. cogitandi sunt sanguinis rivi, qui scelestum madefaciant vindicantes facinus et perniciem facinore adductam (scripsit ille *διαίνοντες* — *φόνον καθαίροντες, ἰούσαν ἄτην*). Nam non de sanguine ipso, sed de aqua lustrante sermo est.

Metrorum numeri simplices sunt; fere e trimetris constat tertia stropha, interposito uno minore versu, qui cretico terminatur.

Jam restat, ut de epodo dicamus v. 66—73., quibus versibus chorus mulierum suam potissimum sortem deplorat, utpote servarum, quae dominorum arbitrio subiectae sint, occulte vero infelicem Agamemnonis mortem lugeant. Adscribo primum verba codicis Medicei:

66. *ἔμοι δ' ἀνάγκαν γὰρ ἀμφίπολιν*
θεοὶ προσήνεγκαν, ἐκ γὰρ οἴκων
πατρῶων δούλιον ἐς ἄγον αἴσαν

δίκαια καὶ μὴ δίκαια
 πρόποντ' ἀρχὰς βίου
 βίαι φερομένων ἀνέσαι πικρῶν φρενῶν
 στυγὸς κρατούσῃ· δακρύω δ' ὄψ' εἰμάτων
 ματαίοισι δεσπόταν
 τύχαις κρυφαίοις πένθεισι παχνομένην.

Verba sic ordinanda sunt: ἐμοὶ πρόποντα-ἀνέσαι δίκαια καὶ μὴ δίκαια φερο-
 μένων βία ἀρχὰς βίου, me decet iusta atque iniusta eorum laudare, qui vitae meae
 imperium vi abstulerunt i. e. adepti sunt. Cui sententiae interposita sunt haec:
 ἀνάγκαν-αἴσαν, necessitatem enim duplicis urbis dii attulerunt; ex patriis enim domi-
 bus in servilem me sortem duxerunt. Ita enim haud dubie intelligenda est ἀνάγκα
 ἀμφίπολις, quod ex patria urbe in aliam urbem servae ductae sunt. cf. Aesch.
 Pers. 128. ἀμφίζενκτον. Eurip. Andr. 467. ἀμφιμάτορας κόρους. — Sed si ponamus
 illa recte sese habere, difficultas oritur in verbo δακρύω, quod quum producat sylla-
 bam mediam, locum habere non potest in versu illo: στυγὸς κρατούσῃ· δακρύω δ' ὄψ' εἰ-
 μάτων, qui trimeter est. Quam ad tollendam difficultatem ingeniose quidem Her-
 mannus scripsit δακρύων ὑφειμάτων „lacrimarum sub veste celatarum propter teme-
 raria dominorum fata occultis doloribus horrescentem“, παχνομένη (dativum enim
 fecit) referens ad κρατούσῃ. Sed genetivus ille δακρύων nimis remotus est a voce
 πένθεισι, quam ut apte inde pendeat; neque veri simile est totam epodum uno ver-
 borum circuitu a poeta inclusam esse. Itaque, si a voce δακρύω novam incipiamus
 enuntiationem, hoc et metro et sententiae convenit. Quam viam Rossbachius est
 ingressus. Sed revertamur ad priora. Nam etsi illud πρόποντ' ἀρχὰς βίου βία φερο-
 μένων aptam praebeat sententiam, tamen inde aptos versuum numeros non possumus
 constituere, eaque potissimum causa fuit, cur Hermannus deleto altero δίκαια scriberet:

δίκαια καὶ μὴ μᾶς πρόπον τύχαις βίου

„pro mea vitae condicione decet.“ Quod a codice nimium recedit. Praeterea ex
 scholiis apparet, genuinam fuisse scripturam ἀπ' ἀρχᾶς; alter enim scholiastes habet
 ἀπαρχᾶς, alter ἐξότε τοῦτον ἐπανήρημαι τὸν βίον i. e. ab initio huius servilis meae
 condicionis. Sed quamvis Rossbachii rationem veram esse existimem, tamen duabus
 in rebus ab eo dissentio. Ille enim quum putaret, articulum ante βία vix posse
 abesse, etiam illa τὰ τῶν ex scholio recepit voluitque τὰ τῶν βία φ., δίκαια καὶ μὴ
 subiectum esse, illud πρόποντ' vero praedicatum. Mihi potius, ut iam supra indicavi,
 verba sic ordinanda videntur: ἐμοὶ πρόποντα ἀπ' ἀρχᾶς βίου ἀνέσαι δίκαια καὶ μὴ
 δ. φερ. βία.

Itaque τὰ τῶν scholiastae verba, non Aeschyli esse puto, praesertim quum
 voces illae βίου βία propter sonum de industria videantur a poeta coniuncta esse.

Praeterea in complurium versuum numeris describendis non consentio cum Rossbachio (quem Weilius sequitur): quod ut uno quasi conspectu appareat, postremo numeros versusque totius epodi adscribo, quales equidem esse velim:

v. 66. $\cup \cup \cup - \cup \cup - \cup \cup -$ dipod. iamb., dimet. cretic.

$\cup \cup \cup - \cup \cup \cup -$ dip. iamb., trip. troch.

$\cup \cup \cup \cup - \cup \cup \cup - \cup \cup$ bas. dupl.; trip. troch.

$\cup \cup \cup - \cup \cup \cup \cup - \cup \cup -$ dip. iamb.; ord. logaoed. c. basi.

70. $\cup \cup \cup - \cup \cup \cup - \cup \cup -$ dip. iamb.; dimet. cret.

$\cup \cup \cup - \cup \cup \cup -$ pentap. iamb. cat.

$\cup \cup \cup \cup - \cup \cup \cup - \cup \cup \cup -$ ord. troch. cum basi iamb.

$\cup \cup \cup \cup -$ tetrap. troch. cat.

v. 66. $\xi\mu\omicron\iota \delta' - \acute{\alpha}\nu\acute{\alpha}\gamma\chi\alpha\nu \gamma\acute{\alpha}\rho \acute{\alpha}\mu\phi\acute{\iota}\pi\tau\omicron\lambda\iota\nu$

$\theta\epsilon\omicron\iota \pi\rho\omicron\sigma\eta\gamma\epsilon\gamma\chi\alpha\nu \cdot \acute{\epsilon}\kappa \gamma\acute{\alpha}\rho \omicron\iota\kappa\omega\nu$

$\pi\alpha\tau\rho\acute{\omega}\nu \delta\omicron\upsilon\lambda\iota\omicron\nu \acute{\epsilon}\xi\alpha\gamma\omicron\nu \acute{\alpha}\iota\sigma\alpha\nu -$

$\delta\acute{\iota}\kappa\alpha\iota\alpha \kappa\alpha\iota \mu\grave{\eta} \delta\acute{\iota}\kappa\alpha\iota\alpha \pi\rho\acute{\epsilon}\pi\omicron\nu\tau' \acute{\alpha}\nu\acute{\alpha}\rho\chi\acute{\alpha}\varsigma$

70. $\beta\iota\omicron\nu \beta\acute{\iota}\alpha \phi\epsilon\rho\omicron\mu\acute{\epsilon}\nu\omega\nu \acute{\alpha}\iota\nu\acute{\epsilon}\sigma\alpha\iota$

$\pi\iota\kappa\rho\acute{\omicron}\nu \phi\rho\epsilon\nu\acute{\omega}\nu \sigma\acute{\iota}\gamma\omicron\varsigma \kappa\rho\alpha\tau\omicron\iota\acute{\omicron}\sigma\eta$

$\delta\alpha\kappa\rho\acute{\upsilon}\omega \delta' \acute{\upsilon}\phi' \acute{\epsilon}\iota\mu\acute{\alpha}\tau\omega\nu \mu\alpha\tau\alpha\iota\omicron\iota\sigma\iota \delta\epsilon\sigma\pi\omicron\tau\acute{\iota}\omega\nu \tau\acute{\upsilon}\chi\alpha\iota\varsigma, \kappa\rho\upsilon\phi\alpha\iota\omicron\iota\varsigma$

$\pi\acute{\epsilon}\nu\theta\epsilon\sigma\iota\nu \pi\alpha\chi\gamma\omicron\nu\mu\acute{\epsilon}\nu\eta.$

„Me vero — duplicis enim urbis necessitatem dii attulerunt; nam ex patrii aedibus in servilem duxerunt sortem — decet ab initio eius vitae iusta et iniusta eorum, qui vi feruntur, laudare, vincentem acerbum animi odium; lacrimo autem sub vestibus ob temerarios dominorum casus, occultis doloribus horrescens.“

Nondum commemoravi Fr. Heimsoethii librum, qui inscribitur: Die Wiederherstellung der Dramen des Aeschylus (Bonn 1861), ingeniose illum quidem et accurate perscriptum, tamen ita comparatum, ut tantummodo in opinione atque arbitrio auctoris, glossemata sagaciter investigantis, multa videantur esse posita. Ille igitur vir doctus, quum Aeschyli fabulas praecipue depravatas esse putet glossematis, quae, adscripta olim libris, in ipsa poëtae verba irreperint, scholiorum singularem habendam esse rationem censet; illo potissimum ex fonte esse hauriendum, inde et Medicei codicis verba non raro corrigenda. Sed qui nimium tribuit scholiis, is mihi videtur audacius, quam rectius agere. Itaque cum Heimsoethio, qui pluribus libri sui locis de Choephororum parodo disputat, paucis in rebus consentio. Quod ut appareat, quo iure mihi videar facere, singula breviter recensebo.

Ac primum quidem v. 29. ille (p. 297—299.) scripsit: $\pi\rho\sigma\tau\acute{\epsilon}\rho\omega\nu \sigma\tau\omicron\lambda\mu\acute{\omega}\nu, \delta\acute{\omicron}\mu\omega\nu \acute{\alpha}\gamma\epsilon\lambda\acute{\alpha}\sigma\tau\omicron\iota\varsigma$. Ipso enim verborum ordine et adiectivi $\lambda\iota\nu\omicron\phi\theta\acute{\omicron}\rho\omicron\iota$ notione ait effici, ut $\lambda\alpha\kappa\acute{\iota}\delta\epsilon\varsigma$ v. 28. accipiendum sit subiectum. Neque vero verborum ordo neque notio impedit, quo minus $\lambda\alpha\kappa\acute{\iota}\delta\epsilon\varsigma$ praedicati locum teneat, dummodo ne sensu

activo illam vocem accipias. Praeterea quum ille, Hartungium secutus, pro *πέπλων* scriberet *δύμων*, illud *πέπλων* glossema esse ratus vocis *στολμῶν*, quam ipse reposuit: iam versus effectus est, propter miram suam *μονοτονίαν* non ferendus. An forte de industria eundem sonum poëta ter iteravit ad planctum pingendum? Nego equidem. — Magis mihi arridet Heimsoethii (p. 55.) coniectura v. 31. *τορὸς γὰρ οἷστρος ὀρθόθριξ*; quam etsi non recepi, quia *γοῖτος* propius accedit ad codicis *γοῖβος*, tamen non sine specie veri vocabulum *οἷστρος* loco suo motum esse ille existimat glossemate *φόβος*; inde codicis Medicei *γοῖβος* esse natum. Illud quoque hanc emendationem commendat, quod, servata *γάρ* particula, metro optime servit.

V. 42. dissentio ab illo (p. 121.), verba *φοβοῦμαι δ' ἔπος τόδ' ἐκβαλεῖν* referente ad ipsas inferias, quibus mulier impia deorum manium iram placare studeat. Mihi potius ad vocem *δύσθεος* videntur referenda, quacum arctissime coniuncta sunt. Neque v. 51. *φοβεῖται δέ τις* ex indefinito *τις* ille colligere debebat, Clytaemnestram significari, praesertim quum iam in antistropha prima reginae metus graviter notetur.

Versus 53—57. idem (p. 119.), eiecto glossemate *ἄχη*, sanos esse existimat, interpungens ita: *ταχεῖα τοῖς μὲν, ἐν γάει, deinde μένει, χρονίζοντα βρῦει*. Equidem mihi persuadere non possum, duo tantum sibi opponi ita, ut poena dicatur modo celerius accedere modo lentius eoque gravius. Nam illa *τοῖς μὲν — τὰ δ' — τοῖς δ'* tres mihi diversas iustitiae vindicantis rationes aperte indicare videntur. Praeterea Heimsoethius, ut suam ex verbis sententiam efficiat, illud *τὰ δ' ἐν μεταχειμῶν-μένει* accipit relativum, quasi dictum sit *ἃ δ' ἐν ἀμφιβόλῳ μένει*: id quod fieri posse nego. Inductus esse ille videtur scholiastae auctoritate adscribentis *ὅσα δὲ ὑπερίθεται*.

Idem (p. 348.) coniecit v. 59. *τίτας φόνου πέπηγεν*; ego *τίτας φόνος* servandum censeo, ut ipse sanguis dicatur vindex.

V. 60. scholiastae verbis nimium tribuens scribit (p. 34.) *διαρκῆς ἄτα διαφέρει τὸν αἴτιον* ideoque versum sequentem, in quo unius tantum literae mendum inest, ita mutare cogitur: *παναθλίας νόσον βρῦειν*; quorum quum prius necessarium non sit, utrumque damnatur. Neque iusta apparet causa, cur stropha finienda sit dimetro iambico; nescio quid languidi habet versus ille *διαρκῆς ἄτα διαφέρει τὸν αἴτιον*, quod tollitur, si verba *τὸν αἴτιον* versui postremo adiungimus.

Etiam antistrophae tertiae v. 62—65. medelam attulisse ille (p. 274.) sibi visus est, quum vocabulum *φόνον* e scholiastae verbis in libros irrepsisse opinatus haec coniceret:

*δαίνοντες τὸν χειρομυστῶ καθαροῖσι,
πόνον πονοῖεν ἂν μάταν.*

Omitto illud, quod versus posterior longius a codice Mediceo recedit; huic enim rei ille nullam vim tribuit. At ipsa illa locutio *πόνον πονοῖεν*, cum adverbio

